

Теорія та методика управління освітою

УДК 37.014(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18166379>

**Партнерство у громаді як стратегія відновлення та
розвитку освіти на місцевому рівні**

Назаренко Людмила Миколаївна,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту та економіки Херсонський інститут
Акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
академія управління персоналом», вул. Головна, 183, м. Чернівці, 58025,
Україна, <https://orcid.org/0000-0001-7949-6923>

Одайник Світлана Федорівна,

доктор філософії, доцент, проректор з питань зовнішнього оцінювання та
моніторингу якості освіти, доцент кафедри педагогіки й менеджменту освіти
Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної
освіти» Херсонської обласної ради, вул. Покришева, 41, м. Херсон, 73034,
Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5675-0359>

Прийнято: 12.12.2025 | Опубліковано: 29.12.2025

Анотація. Стаття присвячена проблемі управління розвитком освіти на місцевому рівні. Авторами акцентовано увагу на необхідності залучення потенціалу партнерства для розв'язання соціально важливих питань, пов'язаних із збереженням і відновленням освітньої системи з урахуванням потреб місцевої громади. Розроблено й обґрунтовано модель партнерства у громаді: сформульовано сутність поняття, охарактеризовано ключові

властивості, визначено структурні компоненти. Зокрема: суб'єкти партнерської взаємодії – заклади дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, благодійні фонди, волонтерські ініціативи, представники бізнесу, батьківська спільнота, активні громадяни, інститути громадянського суспільства; основні її форми (спільне стратегічне планування освітнього розвитку громади; участь у наглядових (опікунських) радах, освітніх форумах; створення міжсекторальних ініціатив); соціально-освітні проєкти, волонтерські програми, наставництво; фінансова, матеріальна та організаційна підтримка з боку громади та бізнесу) та напрями реалізації моделі партнерства (відновлення системи освіти; розвиток інноваційних та інклюзивних освітніх практик; партисипативне управління; соціальна інтеграція; формування довіри.

Встановлено, що партнерство у громаді вибудовується на принципах довіри і взаємної відповідальності, відкритості та прозорості, рівності та паритетності, добровільної участі, гнучкості й адаптивності, системності та сталості. Визначено сукупність змін, яких можна домогтися в освіті, реалізуючи на практиці стратегію партнерства (підвищення якості та доступності освіти на місцевому рівні; зміцнення соціальної згуртованості та зростання громадянської активності місцевого населення; відновлення освітнього середовища після криз; підвищення ефективності управлінських рішень через громадську участь; формування освітнього середовища, орієнтованого на потреби дитини та громади). Розроблено й охарактеризовано необхідні для цього умови (організаційно-мотиваційні, інформаційно-комунікаційні, соціально-правові, ресурсні). Визначено роль органів місцевого самоврядування та закладів освіти в організації та підтримці взаємодії всіх суб'єктів партнерства у громаді задля досягнення стратегічної мети – відновлення та розвитку освіти на місцевому рівні.

Ключові слова: партнерство у громаді, місцеве самоврядування, відновлення та сталий розвиток системи освіти, управління освітою на місцевому рівні.

Community Partnership as a Strategy for the Restoration and Development of Education at the Local Level

Lyudmyla Nazarenko,

doctor of pedagogical sciences, associate professor, Professor of the Department of Management and Economics Kherson Institute Joint-stock company «Higher educational institution «Interregional Academy of Personnel Management», 183 Holovna St., Chernivtsi, 58025, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-7949-6923>

Svitlana Odainyk,

Doctor of Philosophy, docent, Vice-Rector for External Independent Evaluation and monitoring of the quality of education, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management of the Communal Higher Educational Institution «Kherson Academy of Postgraduate Education» of the Kherson Regional Council, Pokrysheva St., 41, Kherson, 73034, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5675-0359>

***Abstract:** The article is devoted to the problem of managing the development of education at the local level. The authors emphasize the need to attract the potential of partnership to solve socially important issues related to the preservation and restoration of the education system, taking into account the needs of the local community. A community partnership model has been developed and substantiated: the essence of the concept has been formulated, key properties have been*

characterized, and structural components have been identified. In particular: subjects of partnership interaction – preschool, general secondary and extracurricular education institutions, local governments, public associations, charitable foundations, volunteer initiatives, business representatives, parent community, active citizens, civil society institutions; its main forms (joint strategic planning of educational development of the community; participation in supervisory (trustee) councils, educational forums; creation of intersectoral initiatives); social and educational projects, volunteer programs, mentoring; financial, material and organizational support from the community and business) and areas of implementation of the partnership model (restoration of the education system; development of innovative and inclusive educational practices; participatory governance; social integration; building trust.

It has been established that community partnership is built on the principles of trust and mutual responsibility, openness and transparency, equality and parity, voluntary participation, flexibility and adaptability, systematicity and sustainability. A set of changes that can be achieved in education by implementing the partnership strategy in practice (improving the quality and accessibility of education at the local level; strengthening social cohesion has been identified. and increasing civic activity of the local population; restoring the educational environment after crises; increasing the effectiveness of management decisions through public participation; forming an educational environment focused on the needs of the child and the community). The necessary conditions for this (organizational and motivational, information and communication, socio-legal, resource) have been developed and characterized. The role of local governments and educational institutions in organizing and supporting the interaction of all partnership entities in the community to achieve the strategic goal of restoring and developing education at the local level has been determined.

Keywords: community partnership, local self-government, restoration and sustainable development of the education system, education management at the local level.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану перед системою освіти постають численні соціально-економічні виклики (міграція населення, демографічні зміни, руйнування освітньої інфраструктури, підвищений рівень небезпеки тощо), внаслідок чого вона змушена постійно трансформуватися. На місцевому (локальному) рівні особливо гостро постає проблема відновлення та розвитку освіти, здатної забезпечити доступ до якісних освітніх послуг в умовах змін. Водночас, обмежені ресурси органів місцевого самоврядування зумовлюють необхідність пошуку нових стратегій, серед яких ключове місце займає партнерство у громаді.

Партнерство між місцевою владою, закладами освіти, громадськими організаціями, батьками, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами забезпечує як консолідацію ресурсів, так і залучення громади до ухвалення рішень, спрямованих на підтримку освітніх ініціатив, адаптацію мережі освітніх послуг до місцевих потреб. Така стратегія сприяє соціальній згуртованості, зміцненню довіри між учасниками освітнього процесу, реалізації проєктів відновлення освітнього середовища, ослабленого кризами війни.

Отже, дослідження партнерства у громаді як стратегії відновлення системи освіти на місцевому рівні є вкрай актуальним, оскільки спричинене викликами сьогодення і необхідністю пошуку нових можливостей для сталого розвитку освіти в умовах нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на підвищений інтерес зарубіжних і вітчизняних учених до питань, пов'язаних із пошуком ефективних концепцій і стратегій управління освітою на локальному рівні. Зокрема, у наукових працях М. Ainscow, М. Blank, R. Jacobson, А. Bryk, I. Gomez, А.

Grunow, P. LeMahieu, J. Epstein, M. Fullan [7-11] стверджується, що партнерство у громаді є не лише інструментом виживання в умовах кризи, але й стратегічною основою для оновлення змісту, форм і середовища освіти, визначальним фактором її сталого розвитку. Тому концепція «школи як центру громади» (community school) набуває нової актуальності у зв'язку з потребою у мультисекторальній взаємодії [15; 16].

Дослідниками привернута увага до громадоцентричного підходу, відповідно до якого підкреслюється роль громади не лише як одержувача освітніх послуг, а як активного суб'єкта змін. А успішно реалізовані на основі партнерства локальні ініціативи (освітні платформи, інклюзивні простори, волонтерські проєкти) свідчать про забезпечення гнучкості й адаптивності місцевих моделей управління освітою. Ними наголошується, що ефективність реформ значною мірою залежить від наявності механізмів координації між владою та громадою [14]. Звідси, критично важливими чинниками визнаються формування горизонтальних зв'язків і довіри між партнерами [9; 12; 13] та налагодження співпраці, яка має базуватися на прозорості, розподілі відповідальності та спільному плануванні освітньої політики [7; 11].

Аналіз досліджень, проведених спільнотою вітчизняних науковців (Н.В. Бахмат, Г.В. Стрілець, Л.І. Крамінська, Н.І. Сорока, О.І. Огієнко, М.І. Супрун, Г.С. Титаренко, Р.Б. Шиян [1-6]), а також освітніх менеджерів, фахівців владних структур різного рівня, вказують на різні погляди на окреслену нами проблематику. Зокрема, партнерство у громаді розглядається як:

- чинник відновлення освіти після криз (у контексті пандемії COVID-19, воєнних дій або інших кризових ситуацій);
- збереження безперервності освіти та надання підтримки вразливим групам;
- ключовий механізм у відновленні освітньої інфраструктури, організації дистанційного навчання, наданні психосоціальної допомоги;

- засіб активізації громадян і забезпечення інституційних умов для партнерської взаємодії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, недостатньо висвітленими залишаються такі аспекти розгляду партнерства як стратегії відновлення та сталого розвитку освіти на локальному рівні: принципи побудови партнерства; умови ефективного партнерства, зокрема, соціальний капітал і довіра; партнерство і децентралізація управління місцевою освітою та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Оскільки процес реформування місцевого самоврядування, з одного боку, неоднозначний і творчий, у якому мають бути враховані відмінності кожної окремої громади, а з іншого – відбувається відповідно до загального встановленого законодавством порядку, є необхідність розробити і науково обґрунтувати концептуальну модель партнерства в громаді у сфері освіти, а саме:

- окреслити ключові характеристики такого партнерства;
- визначити структурні компоненти моделі (суб'єкти партнерства, основні форми взаємодії, напрями реалізації моделі);
- визначити принципи партнерства у громаді та охарактеризувати їх практичне втілення;
- означити результати – зміни, яких можна досягти в розвитку освітньої галузі на місцевому рівні, завдячуючи впровадження моделі партнерства у громаді.

Мета статті – обґрунтувати й охарактеризувати модель партнерства у громаді в контексті освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення уваги до можливостей і переваг партнерства у громаді як стратегічного підходу в управлінні освітою на місцевому рівні пов'язане передусім з процесами

децентралізації влади та низкою відповідних законодавчих змін в освітній галузі України. Перший успішний досвід формувався на тлі освітніх ініціатив, спрямованих на розвиток громадсько-державницького управління та створення громадсько-активних шкіл. Реалізація програм і проєктів за участі держави, міжнародних партнерів, органів місцевого самоврядування та закладів освіти («Спроможна школа для кращих результатів», «Школа як осередок розвитку громади», «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність») сприяла усвідомленню всіма сторонами взаємодії таких переваг партнерства як адаптація освіти до реальних потреб громади, формування довіри між владою, освітніми установами та батьками, акумулювання ресурсів, досвіду і соціальних практик (гранти, волонтерство, громадські фонди, громадські ради, публічно-приватне партнерство) задля досягнення спільної стратегічної мети – розвиток якісної освіти на локальному рівні.

Проте, збройне вторгнення російських військ на територію нашої держави в лютому 2022 року, по суті – війна, спричинило глибокі трансформації, які й досі змушена переживати вітчизняна система освіти. Особливо вразливими залишаються заклади освіти у прифронтових громадах, деокупованих або релокованих регіонах. У зв'язку з цим гостро постає питання модифікації моделі партнерства у громаді, оскільки йдеться не лише про відновлення освітньої інфраструктури, а про формування стійкої, адаптивної, інклюзивної освітньої екосистеми. У фокусі цього має бути відновлення партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу та всіма зацікавленими суб'єктами. Звідси, сутність партнерства у громаді в освітньому контексті визначаємо як системну та цілеспрямовану взаємодію між закладами освіти, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями, бізнесом, батьками, іншими активними мешканцями, спрямовану на підвищення якості освіти, зміцнення соціальної згуртованості та сталий розвиток локального освітнього середовища.

Ключовими характеристиками такого партнерства є:

- спільна стратегічна мета, що об'єднує усіх суб'єктів партнерської взаємодії – забезпечення доступної, якісної, безпечної та інклюзивної освіти;
- рівноправність і взаємна відповідальність щодо ухвалення рішень, розподілу ресурсів та визначення повноважень;
- інклюзивність і відкритість – до вразливих груп (дітей з особливими освітніми потребами, переселенців, представників національних меншин тощо);
- контекстність – урахування специфіки локальної громади (потреби, ресурси, соціокультурні особливості);
- інституалізація взаємодії – партнерство не обмежується одноразовими акціями, а має стратегії, програми, угоди про співпрацю, локальні освітні політики.

Таким чином партнерство у громаді – це форма соціальної взаємодії між закладами освіти та різними інституційними і неформальними суб'єктами громади, яка ґрунтується на принципах довіри, співвідповідальності та співучасті в управлінні освітою задля її якісного оновлення, відновлення та сталого розвитку на місцевому рівні.

Разом із тим, це інтегративна структура взаємодії між суб'єктами освітнього процесу та громадянського суспільства, яка забезпечує координацію зусиль для вирішення локальних освітніх проблем, посилення соціального капіталу та підвищення якості життя громади через освіту. Така модель партнерства у громаді поєднує керовані інституційні процеси (стратегічне й операційне управління освітою, проєктування освітньої мережі, розвиток освітнього середовища) із гнучкими горизонтальними зв'язками між замовниками і споживачами освітніх послуг й освітніми установами.

Структурними компонентами моделі є:

1. Суб'єкти партнерства – заклади дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти; органи місцевого самоврядування (відділи/департаменти освіти, ради громад); громадські об'єднання, благодійні фонди, волонтерські ініціативи; представники бізнесу (локальні підприємства, соціально відповідальний бізнес); батьківська спільнота, активні громадяни; інститути громадянського суспільства (медіа, аналітичні центри, церкви, тощо).

2. Основні форми взаємодії – спільне стратегічне планування освітнього розвитку громади; участь у наглядових (опікунських) радах, освітніх форумах; створення міжсекторальних ініціатив (наприклад, інклюзивні хаби, молодіжні простори); соціально-освітні проєкти, волонтерські програми, наставництво; фінансова, матеріальна та організаційна підтримка з боку громади та бізнесу.

3. Напрями реалізації моделі партнерства – відновлення системи освіти з метою забезпечення її безперервності в умовах кризи (війна, пандемія, надзвичайні ситуації); розвиток (розбудова інноваційних та інклюзивних освітніх практик); партисипативне управління (залучення громади до процесів ухвалення рішень); соціальна інтеграція (підтримка вразливих груп, подолання освітньої нерівності); формування довіри (розвиток культури співпраці та взаємної підтримки).

Побудова моделі партнерства у громаді відбувається на основі визнання та практичного втілення сукупності принципів.

Принцип довіри та взаємної відповідальності, що передбачає формування стійких відносин між суб'єктами партнерства, заснованих на відкритості, чесності, передбачуваності та дотриманні домовленостей. Цей принцип проявляється у таких партнерських практиках як: участь громади в ухваленні рішень щодо освітніх питань, визнання внеску кожного партнера як значущого, готовність до діалогу та вирішення конфліктів.

Принцип відкритості та прозорості декларує відкритість усіх процесів партнерської взаємодії для спільного аналізу, оцінювання й участі. У свою

чергу прозорість забезпечує легітимність дій партнерів на рівні громади. Підтвердженням цього є відкритий доступ до інформації про ухвалені рішення (освітня складова місцевого бюджету, результати освітньої діяльності, підсумки втілення спільних проєктів, інших ініціатив); проведення громадських слухань, консультацій; робота освітніх рад; публічні звіти керівників закладів освіти та органів управління освітою.

Принцип добровільності участі не визнає формальне чи примусове партнерство, він базується на цінностях співпраці та свідомому виборі форм участі в ній. Звідси: ініціативи можуть надходити знизу (громадськість, батьки, молодь), їхня сталість підтримується мотивацією до соціальної згуртованості; водночас, партнери мають право вийти зі співпраці без примусу або будь-яких санкцій.

Принцип рівності та паритетності дає змогу реалізувати однакове право голосу для всіх суб'єктів партнерства незалежно від їх ресурсів чи інституційної ваги. У зв'язку з цим рішення ухвалюються на основі консенсусу або з урахуванням голосів усіх сторін. Таким чином, забезпечується участь батьків, учнів, громадських активістів у роботі дорадчих органів; зберігається баланс інтересів держави, громади та окремих груп (наприклад, освітян і батьків); культивується поважне ставлення суб'єктів партнерства до різних думок, позицій, оцінок.

Принцип гнучкості й адаптивності виявляється у здатності партнерів реагувати на зміни у соціокультурному середовищі, через появу певних криз як зовнішнього (міграція населення, демографічні зрушення, зниження бюджетних призначень), так і внутрішнього (плинність кадрів, опір колективу чи окремих осіб інноваційним процесам) характеру, або формування нових потреб здобувачів освіти, зміну освітніх пріоритетів на локальному рівні. Саме втілення цього принципу й дає змогу здійснювати швидкий перехід на нові формати організації освітнього процесу (онлайн-навчання, створення

навчальних просторів у шелтерах), активізувати пошук нових партнерів (наприклад, волонтерських чи міжнародних організацій) та адаптувати управлінські стратегії до освітнього контексту конкретної громади.

Принцип системності та сталості орієнтує партнерство не на короткострокову вигоду, а на довготривалий вплив на якість освіти та соціальну згуртованість у громаді, що проявляється у формуванні спільного бачення розвитку громади та її освітньої складової на найближчі п'ять років, інституційне закріплення партнерської взаємодії (меморандуми, цільові програми, проекти), інвестування в довіру та людський потенціал.

Означені принципи не лише окреслюють соціокультурні й управлінські межі для партнерської взаємодії, а й забезпечують їх результативність і життєздатність у складних умовах або в умовах невизначеності, таких як війна, пандемія, соціальна нерівність чи відсутність державного ресурсу.

Практична реалізація моделі партнерства у громаді дає змогу здобувати очікувані результати, зокрема щодо:

- підвищення якості та доступності освіти на місцевому рівні;
- зміцнення соціальної згуртованості та зростання громадянської активності місцевого населення;
- системне відновлення освітнього середовища після криз;
- підвищення ефективності управлінських рішень через громадську участь;
- формування освітнього середовища, орієнтованого на потреби дитини та громади.

Показовим прикладом ефективного партнерства у громаді є створення освітніх хабів для дітей з Херсонської області, які постраждали внаслідок тимчасової окупації та бойових дій. Так, у 2023-2024 роках, завдяки співпраці Управління освіти і науки Херсонської обласної державної адміністрації, громадських організацій (Смарт Освіта, Smart Foundation), міжнародних партнерів (UNICEF, Save the Children), а також приймаючих громад, було

організовано безпечні освітні простори в різних регіонах України, зокрема у Києві, Львові, Вінниці, Одесі. Ці хаби забезпечили дітям можливість продовжити навчання у змішаному або дистанційному форматі, зберігаючи зв'язок із рідними школами, отримуючи психологічну підтримку та доступ до сучасних освітніх ресурсів.

Такий досвід підтверджує, що партнерство між місцевими органами влади, громадянським суспільством, міжнародними донорами та родинами є ключовим чинником для збереження та відновлення освітнього процесу в умовах кризи.

Для подальшого розвитку партнерства у громаді необхідно забезпечувати певні умови, зокрема: організаційно- мотиваційні, інформаційно-комунікаційні, соціально-правові, ресурсні, які сприяють:

- формуванню в суб'єктів партнерства спільного бачення та розуміння потреб громади в освіті та визначенню конкретних спільних цілей (наприклад, підвищення якості освіти, зменшення рівня дитячої бідності, цифровізація закладів освіти, тощо);
- встановленню відкритої та прозорої комунікації як механізму системного і неперервного інформування всіх сторін взаємодії про стан і результати реалізації спільних програм, проєктів; виникнення тих чи інших проблем та можливі шляхи їх розв'язання, що, у свою чергу, потребує створення своєрідних платформ для діалогу – громадських рад, круглих столів, онлайн-форумів;
- розробленню Кодексу партнерської етики та визнанню його норм і правил усіма суб'єктами партнерства, що спонукатиме до прояву довіри та взаємоповаги у відносинах;
- чіткому розподілу ролей між суб'єктами партнерства та визначенню міри відповідальності за результати і наслідки спільних дій через укладання певних меморандумів, угод тощо;

- інституційній підтримці партнерства з боку місцевої влади (приміщення, фінанси, логістика);
- створення освітніх хабів, культурно-освітніх центрів, програм громадської участі;
- саморозвитку партнерського середовища, оскільки керівникам громадських організацій, освітянам та іншим суб'єктам партнерства не завадить навчання і розвиток компетентностей взаємодії, проектного й інвестиційного менеджменту, адвокації, лідерства;
- залученню додаткових ресурсів, фінансових, інформаційних, кадрових;
- об'єктивному оцінюванню результатів партнерства та зворотному зв'язку (моніторинг змін в освіті, перегляд стратегій, прогнозування та попередження кризових явищ, гнучкість в ухваленні рішень).

Охарактеризовані вище умови є базовими. У залежності від соціокультурного потенціалу громади, уміння органів місцевого самоврядування мотивувати суб'єкти партнерства до взаємодії, практичного досвіду громадської активності освітніх закладів, лідерських осередків може виникати необхідність створення й інших умов.

Висновки. Отже, партнерство у громаді – не тимчасова реакція на кризу, а стратегія сталого розвитку освіти. Такий підхід формує нову модель відповідального громадянства й освітнього лідерства на місцевому рівні. Саме у цьому контексті вбачається перспектива подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел

1. Ainscow M. Towards self-improving education systems: Partnerships, collaboration and leadership. London : Routledge, 2015. 204 p.
2. Blank M. J., Jacobson R. Community schools: A whole-child framework for school improvement. Cambridge, MA : Harvard Education Press, 2019. 230 p.

3. Learning to improve: How America's schools can get better at getting better / A. S. Bryk, L. M. Gomez, A. Grunow, P. G. LeMahieu. Cambridge, MA : Harvard Education Press, 2015. 256 p.
4. Epstein J. L. School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools. London : Routledge, 2020. 160 p.
5. Fullan M. The new meaning of educational change. 6th ed. New York : Teachers College Press, 2025. 144 p.
6. Community schools as an effective school improvement strategy: A review of the evidence / A. Maier, J. Daniel, J. Oakes, L. Lam. Palo Alto, CA : Learning Policy Institute, 2020. 150 p.
7. Reimers F. M., Schleicher A. Schooling disrupted, schooling rethought: How the COVID-19 pandemic is changing education. Paris : OECD, 2020. 62 p.
8. Kovalchuk Y., Shchudlo T. Community engagement in Ukrainian education reform: Between decentralization and fragmentation. *European Education*. 2023. Vol. 55, № 1. P. 35-53.
9. Harris A., Jones M. COVID-19 – school leadership in disruptive times. *School Leadership & Management*. 2020. Vol. 40, № 4. P. 243-247.
10. Kim L., Rose P. Rebuilding education after conflict: The role of community engagement. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*. 2022. Vol. 52, № 5. P. 748-765.
11. Бахмат Н. В., Стрілець Г. В. Партнерська взаємодія учасників освітнього процесу як чинник розвитку Нової української школи. *Освітній дискурс*. 2021. Вип. 28. С. 45-52. URL: <https://od.ksru.edu/index.php/od/article/view/601> (дата звернення: 06.11.2025).
12. Крамінська Л. І., Сорока Н. І. Взаємодія школи і громади в умовах децентралізації: нові виклики для управління освітою. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2020. № 22. С. 52-58. URL:

http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2020/22_2020/10.pdf (дата звернення: 06.11.2025).

13. Огієнко О. І. Децентралізація управління освітою в Україні: проблеми та перспективи в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії державного управління*. 2022. Т. 1, № 2. С. 33-39. DOI: <https://doi.org/10.34225/nadu.1.2022.33>.

14. Супрун М. І. Партнерська взаємодія закладу загальної середньої освіти з місцевою громадою: управлінський аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 7. URL: <https://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2331> (дата звернення: 16.11.2025).

15. Титаренко Г. С. Громада як суб'єкт відновлення освіти в умовах посткризового розвитку. *Освітній простір України*. 2023. № 1-2 (102). С. 8-14. URL: <https://oou.nuou.org.ua/article/view/280172> (дата звернення: 16.11.2025).

16. Шиян Р. Б. Соціальне партнерство в системі освіти як механізм реалізації політики децентралізації. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 3-4. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3-4.9097>